

Tartalom

Csányi Vilmos előszava

A szerző előszava

A szerző előszava a második kiadáshoz

Bevezetés

Híres etológusok munkássága - a kutyára vonatkoztatható állatpszichológia rövid története

1. A KUTYA SZOCIÁLIS FEJLŐDÉSE

1.1. Méhen belüli életszakasz

1.2. Újszülöttkor – a kötődés és a szocializáció csírái (első érzékeny periódus; 0 - 12 nap)

1.3. Átmeneti időszak (12-21 nap)

1.4. Kiskölyökkor – az úgynevezett szocializációs szakasz kezdete (második érzékeny periódus; 3-8 hét)

1.5. Kölyökkor - a szocializációs szakasz folytatása (harmadik érzékeny periódus; 8-12 hét)

1.6. A kölykök szociális játéka

1.7. Serdülőkor – negyedik érzékeny életszakasz (12 hét – 6 hónap)

vagy tovább).

1.8. Ivarérés, maturáció

2. A VISELKEDÉS

2.1. A viselkedés fogalma

2.2. A viselkedés evolúciója és funkciója

2.3. Evolúció és háziasítás

2.4. A viselkedést befolyásoló élettani tényezők

2.4.1. Genetikai (örökletes) tényezők

2.4.2. Az idegrendszer

2.4.2.1. Az érzékelés

2.4.2.1.1. Szaglás

2.4.2.1.2. Hallás

2.4.2.1.3. Látás

2.4.2.1.4. Ízlelés

2.4.2.1.5. Bőrzérezékelés

2.4.2.1.6. A „hatodik érzék”

2.4.2.2. Ingerszűrő mechanizmusok - kulcsingerek, keresőkép

2.4.2.3. Kognitív térkép, környezeti modell, mentális reprezentációk

2.4.3. A hormonális rendszer

3. A VISELKEDÉST BEFOLYÁSOLÓ PSZICHOLÓGIAI TÉNYEZŐK

3.1. A motiváció

3.1.1. Motivációs mechanizmusok

3.1.1.1. Az arousal

3.1.1.2. A vegetatív idegrendszer és a motiváció

3.1.1.3. A limbikus rendszer - az emóció és motiváció központja

3.1.1.4. Az alvás és a napszakos ritmus

3.1.1.5. Homeosztatisz mechanizmusok, mint egyes motivációk előidézői

3.1.1.5.1. Az éhség

3.1.1.5.1.1. Az éhség, mint szenvedély

3.1.1.5.2. A viselkedés fázisai

3.1.1.5.3. A fájdalom

3.1.1.5.4. Az explorációs viselkedés, az arousal és az ambivalencia-konfliktus

3.1.2. Szociális motivációk és az ezeknek megfelelő viselkedésformák

3.1.2.1. Szexuális motiváció

3.1.2.2. Az anyai viselkedés

3.2. Érzelmek (emóciók)

3.2.1. Az érzelmek élettani folyamatai

3.2.2. Az érzelmek kifejezése és észlelése

3.2.2.1. A boldogság

3.3. Emóciók és motiváció

3.3.1. Az emóciók, a motiváció és az arousal

3.3.2. A félelem

- 3.3.3. A játék
- 3.4. Pszichikus helyzetek, belső konfliktus (frusztráció)
- 3.5. Érzelmek és stressz
- 3.5.1. A kutyák jólléte
- 3.5.1.1. Az egészség, mint a jóllét egyik mércéje
- 3.5.1.2. A jóllét viselkedési jelzői

4. MOZGÁSI SÉMÁK

- 4.1. Reflexek - feltétlen reflexek
- 4.2. Öröklött mozgási sémák
- 4.3. Variábilis mozgásmintázatok
- 4.4. Sztereotípiák
- 4.5. Viselkedésmintázat belső referenciakép alapján: a 4M mechanizmus
- 4.6. Helyettesítő aktivitás

5. TANULÁS

- 5.1. Általános tanulási mechanizmusok
- 5.1.1. Megszokás (habituáció)
- 5.1.2. Érzékenyítés (szenzitizáció)
- 5.1.3. Társítás (asszociáció)
- 5.1.3.1. Feltételes reflexek (klasszikus I. típusú kondicionálás)
- 5.1.3.1.1. Generalizáció (általánosítás)
- 5.1.3.1.2. Gátlás
- 5.1.3.1.3. Jeltanulás
- 5.1.3.2. Operáns (vezérlő, instrumentális) kondicionálás
- 5.1.3.3. Kioltás
- 5.1.3.4. Az asszociációs tanulást befolyásoló tényezők
- 5.1.3.5. Látens tanulás
- 5.1.3.6. Belátásos tanulás
- 5.2. Tanulás érzékeny periódusokban
- 5.2.1. Bevésődés (imprinting)
- 5.2.2. Korai tanulás
- 5.2.3. Egyedi vadászati technikák tanulása
- 5.3. Tanulás a fizikai térről
- 5.3.1. Képi információ a memóriában
- 5.3.2. Helytanulás a környezet emlékképe alapján
- 5.4. Szociális tanulás
- 5.4.1. Tanulás a társakról
- 5.4.2. Tanulás a társaktól
- 5.4.2.1. A kutyák kultúrája
- 5.4.3. Szabálykövetés
- 5.5. Megismerés (kogníció)

6. TÁRSAS VISELKEDÉS

- 6.1. A szociális vonzódás
- 6.1.1. Fajtársfelismerés, egyedi felismerés, éntudat, a nemi partner felismerése
- 6.1.2. Kötődés
- 6.1.3. Segítségnyújtás, önzés

- 6.1.3.1. Önzetlen segítségnyújtás (altruizmus)
- 6.1.3.2. Önzés
- 6.2. A falka
 - 6.2.1. A falka előnyei
 - 6.2.2. A falka szociális hatása
 - 6.2.3. A falka hátrányai
 - 6.2.4. A falka mérete
 - 6.2.5. A civilizált falka
- 6.3. Kommunikáció
 - 6.3.1. A jelek információtartalma
 - 6.3.2. A kommunikáció funkciói
 - 6.3.3. Kommunikációs jelzések
 - 6.3.3.1. Hangadás (akusztikus kommunikáció)
 - 6.3.3.1.1. Ugatás
 - 6.3.3.1.2. Morgás
 - 6.3.3.1.3. Vonítás (üvöltés)
 - 6.3.3.1.4. Csaholás
 - 6.3.3.1.5. Egyéb hangadások
 - 6.3.3.2. Vizuális kommunikáció
 - 6.3.3.2.1. Szemkontaktus
 - 6.3.3.2.2. Testjelzések, gesztusok
 - 6.3.3.2.2.1. A fark jelzései
 - 6.3.3.2.2.2. A behódolás jelzései
 - 6.3.3.2.2.3. Az agresszió jelzései
 - 6.3.3.2.2.4. Kétértelmű (ambivalens) és zavaros jelzések
 - 6.3.3.3. Szagokkal való kommunikáció, jelölés
 - 6.3.4. Tudatos kommunikációs jelzések
 - 6.3.5. Az emberi kommunikáció megértése
 - 6.3.5.1. Az emberi testbeszéd „megértése”
 - 6.3.5.2. Az emberi beszéd megértése
 - 6.4. Az agresszió
 - 6.4.1. Az agresszió fajtái
 - 6.4.1.1. Territoriális (területvédő) agresszió
 - 6.4.1.2. Rangsorral kapcsolatos (dominancia-) agresszió
 - 6.4.1.3. Birtoklási (tulajdon védelmére irányuló) agresszió
 - 6.4.1.4. Szexuális agresszió
 - 6.4.1.5. Szülői fegyelmező agresszió
 - 6.4.1.6. Elválasztási agresszió
 - 6.4.1.7. Félelmi, védekező (defenzív) agresszió
 - 6.4.1.8. Átirányított agresszió
 - 6.4.1.9. Pszeudoagresszió
 - 6.4.1.10. Konformista agresszió
 - 6.4.1.11. Idiopatikus agresszió
 - 6.4.2. Ritualizált harc
 - 6.4.3. Az agresszió élettani tényezői
 - 6.4.4. Az agresszivitást befolyásoló külső környezeti tényezők
 - 6.5. A kutyafélék területhasználata
 - 6.6. A szociális rangsor
 - 6.6.1. Karakter (jellem) és rangsor
 - 6.6.2. A rangsor néhány következménye

6.6.3. A rangsor előnyei és hátrányai
10

7. SZEXUÁLIS VISELKEDÉS ÉS SZAPORODÁS

7.1. A pár kialakulása

7.2. Ivadékgondozás, szülő-ivadék konfliktus

8. PSZICHOLÓGIAI KATEGÓRIÁK

8.1. A személyiség

8.1.1. Az intelligencia

8.1.1.1. A kutya intelligenciájának összetevői

8.1.1.1.1. Fizikai intelligencia

8.1.1.1.2. Szociális intelligencia

8.1.1.1.3. Kulturális intelligencia

8.1.1.2. Az utánczás

8.1.1.3. Színlelés

8.1.1.4. A gondolkodás

8.1.1.4.1. Az ember és a kutya gondolkodási képességének határmezeje

8.1.1.5. Szerepfelismerés, szerepcsere

8.1.1.6. A képzelet

8.1.1.7. A következtetés képessége

8.1.1.8. Értelmezés

8.1.1.9. A „személynevek” használata

8.1.1.10. Események sorrendje

8.1.1.11. Logika

8.1.1.12. Térbeli tájékozódás, agyi modellezés

8.1.2. A kedély (temperamentum)

8.1.3. A jellem (karakter)

8.1.4. A személyiséggel összefüggő egyéb fogalmak

9. VISELKEDÉSI RENDELLENESÉGEK

9.1. Domesztikáció, urbanizáció, civilizációs bántalmak

9.2. Neurózisok

9.2.1. Alázatos mancsemelés

9.2.2. Rokonszenvsántítás

9.2.3. Idegesség, ingerlékenység

9.2.4. Hisztéria

9.2.5. Félénkség, gyávaság, félelemből bepisilés, szorongás, fóbia, kennelbetegség

9.2.6. Kóros bőrnyalogatás

9.2.7. Túlzott agresszivitás (abnormális-, destruktív agresszió)

9.2.7.1. Tanult agresszió

9.2.7.2. Az agresszió, mint organikus betegségek tünete

9.2.8. Hiperaktivitás, hiperkinézis

9.2.9. Túlzott ugatás

9.2.10. Depresszió, letargia

9.2.11. Infantilizmus

9.2.12. Torz anyai viselkedés

9.2.12.1. Álvemhesség, álanyaság

- 9.2.12.2. Kannibalizmus
- 9.2.13. Rendellenes táplálékfelvétel (perverz étvágy)
- 9.3. Lopás, szeméttben turkálás
- 9.4. Válogatósság, étvágytalanság (anorexia)
- 9.5. Megnövekedett vízfogyasztás
- 9.6. Sztereotípiák
- 9.7. Csavargás
- 9.8. Szexuális abnormalitások

10. GONDOLATOK KUTYÁKRÓL, EMBEREKRŐL

- 10.1. Hűség, ragaszkodás, szeretet, barátság, elkötelezettség, szövetség
- 10.2. Uralkodás az emberen
- 10.3. Személyes kapcsolat, nevelés, fenytés, büntetés, verés
- 10.4. Szokások
- 10.5. Rezonancia- és komplementer kutya
- 10.6. Kutya és gyerekek
- 10.7. Békés együttélés, örökbefogadás
- 10.8. Vadászösztön
- 10.9. Szomszédok
- 10.10. Gazdaváltozás, elajándékozás, elválás, halál
- 10.11. Antropomorfikus vonások, emberiesítés, felesleges emberiesítés
- 10.12. Az emberi mérce
 - 10.12.1. Kötelességtudat
 - 10.12.2. Szégyenérzet, zavar, büszkeség, önérzet, méltóság, presztízs, tekintély, becsvágy
 - 10.12.3. Lelkiismeret, morális felelősségtudat, bűntudat, bűnbánat, lelkiismeret-furdalás, erkölcs
 - 10.12.4. Birtoklás, féltékenység
 - 10.12.5. Öröm, mosoly
 - 10.12.6. Panaszkodás, sértődés
 - 10.12.7. Lustaság
 - 10.12.8. Munka
 - 10.12.9. A kutya és a zene
- 10.13. Az öreg kutya

Csányi Vilmos előszava

Húsz évvel ezelőtt még nem volt kutyaetológia, vagy "kutyapszichológia", ahogyan a szerző nevezi a kutya viselkedésének tudományát. Az etológusok sokkal szívesebben szaladgáltak távoli őserdőkben valamilyen érdekes állatfaj egyedei után, minthogy otthon, esetleg a saját családjukban nézzenek körül érdekes kutatási témák reményében.

Aztán, nem kis részben magyar közreműködéssel, kialakult a kutya viselkedéstudomány. Kiderült, hogy legjobb barátunk a tudomány számára eddig ismeretlen dolgokkal büszkélkedik, úgy kötődik az emberhez, mint a gyerekek az anyjukhoz, fontosabb számára a gazda mint saját fajtársa, állandóan készenlétben van, a gazdára figyel és mindent megtesz, hogy annak viselkedését megértse, és a

bekövetkező eseményekben lehetőleg ő is részt vegyen. Kiderült, hogy a kutya, egyedül az állatok közül, gyorsan felismeri a szabályokat és képes azokat követni, elméjének "szociális" része bonyolultabb

mint a farkasé, képes azon is spekulálni, hogy a gazdája min gondolkozik éppen, és ha lehet segít neki problémáit megoldani. Az ELTE Etológiai Tanszékének legutolsó tudományos szenzációt keltő felfedezése, Topál József és munkatársainak munkája, az volt, hogy a kutya éppen úgy mint a gyerekek, rendelkezik egyfajta "pedagógiai" érzéssel, azaz ha beszélnek hozzá és mutatnak valamit, azt "szabályként" fogja számon tartani és a szabályt akkor is megtartja, ha egyébként realitásérzéke mást diktálna. Farkasok ilyen sohasem tesznek. A felfedezést méltató Science folyóirat riportja egyik mellékcikkének az volt a címe "a kutyák szőrös gyerekek", sok más jel is mutat erre.

Külön öröm számomra, hogy a kutyaviselkedés már nemcsak az etológusok szűk körét érdekli, hanem szinte mindenkit, aki szereti kutyáját, nagy segítség az új tudás elterjedésében, hogy ilyen szakavatott szerzők mint Jakab doktor felismerték a kutyaviselkedés fontosságát, és az etológiai tapasztalatokhoz hozzáadták nélkülözhetetlen állatorvosi ismereteiket is. Az eredmény minden oldalról szakszerű, és elismeréssel mondom, élvezetes olvasmány, szívesen ajánlom mindenkinek akit a kutyák közelebről érdekelnek.

Prof. dr. Csányi Vilmos etológus, akadémikus

A szerző előszava

A *pszichológia* az emberek és állatok viselkedésével (a viselkedés leírásával, megértésével, bejósolásával) foglalkozó tudomány. Ezen belül az *etológia* az állatok viselkedését tanulmányozza, az *alkalmazott etológia* pedig az ember által tenyésztett állatok viselkedésével foglalkozik. Ennek a könyvnek tehát „A kutya alkalmazott etológiája” is lehetett volna a címe, de mivel a kutya lélektana a köztudatban igen közel áll az emberi pszichológia fogalmához, úgy éreztem, hasznosabb lesz a „Kutyapszichológia” kifejezés, amely találébban utal a könyv lényegére is. Egyes témákat az etológia szűkebb területéről a humán pszichológia irányába is kiterjesztettem, gyakran (reményeim szerint "mértéktartó") antropomorfikus szemlélettel.

Ha az etológiai témájú könyvek olvasása közben gyakran megessék velünk a magunkra ismerés heuréka élménye, az nem az említett antropocentrizmus miatt van elsősorban, hanem azért, mert a viselkedés biológiai alapjai sok állatfajban és az emberben is azonosnak tekinthetők. A genetika szabályai úgyszintén univerzálisak az állatvilágban, beleértve az embert is. Azonos a genetikai anyag (DNS, RNS) és jórészt annak működése is. A genom (az egyed génkészlete) szerkezete és funkciója nagyon hasonló az alacsonyrendű szervezetektől (baktériumok, gombák) a földigilisztán át egészen az emberig. Magától értetődő tehát, hogy a kutyánál alacsonyabbrendű állatokon (például patkány) végzett kísérletek egyes eredményei bizonyos keretek között kiterjeszthetők a kutyára, illetve több más állatfajra, valamint az emberre is.

A könyv első része Csányi Vilmos „Etológia” és „Bukfenc és Jeromos, avagy hogyan gondolkodnak a kutyák” című munkáinak és D. O. Hebb „A pszichológia alapkérdései” című könyvének tudományos és szerkesztési

alapjaira épül, amelyet logikailag átszőnek és kiegészítenek a többi mű kutyára alkalmazható részletei, helyenként önálló gondolatokkal és következtetésekkel kiegészítve. Az alapul használt művek stílusának megfelelően, ennek a résznek a megértése szakirányú képzettség, vagy a témában való olvasottság birtokában könnyebb, de folyamatosan arra is törekedtem, hogy a leírások minden kutyabarát számára érthetőek legyenek. A második rész első fejezetében a viselkedési rendellenességekről esik szó, részben egzakt módon, részben a felhasznált (dőlt betűs) idézeteken keresztül való rávezetéssel. Ennek a résznek a második fejezete a „Gondolatok kutyákról, emberekről” címet viseli, egy kötetlenebb olvasmány, amely nagyrészt a különböző szerzők műveiből való idézetekből áll, olyan témák köré csoportosítva, mint a hűség, barátság, öröm, féltékenység, lelkiismeret, szegényérzet, stb.

A szerző előszava a második kiadáshoz

A „Kutyapszichológia” című könyvem (magyar fordításban ezzel a címmel más szerző könyve is megjelent) első kiadása óta eltelt tíz évben az etológia és ezen belül a farkasok és kutyák viselkedésének kutatása jelentős fejlődésen ment keresztül, ismereteink kibővültek, egyes régebbi elképzeléseket újabbak váltottak fel, vagy egészítették ki. Ilyen például a farkavezérségi státusz értelmezése, amely a régebbi munkákban - főleg a fogságban tartott farkasok megfigyelésére alapozva - a farka hierarchiáját lineáris modellként ábrázolta. Újabb farkaskutatások és a kutyák viselkedésének tanulmányozása rávilágított arra, hogy ezek a törvényszerűségek a természetben szabadon élő farkasok és az ember-kutya vegyes csoportok esetében csak korlátozott mértékben érvényesek, ehelyett elsősorban egy családi modell létezik, amely nagyon hasonló az emberi családok szociális viszonyaihoz. Az utóbbi években a kutyaetológia fejlődéséhez magyarországi kutatások is nagyban hozzájárultak. Az ELTE Etológia Tanszékén Csányi Vilmos vezetésével elindított, és munkatársai által folytatott kísérletek izgalmas tudományos könyvek és szakcikkek megjelenéséhez vezettek, amelyek többek között lehetővé tették a „Kutyapszichológia” második kiadásának javítását és jelentős bővítését.

Ezúttal szeretném kifejezni tiszteletemet és köszönetemet a mindenkori etológusoknak, pszichológusnak és más szakterületek tudósainak, akik eredeti kutatómunkával, megfigyelésekkel és kísérletekkel, valamint az ezekről szóló műveikkel a tudományos fejlődést a gyakorlat szintjén alapozták meg és mozdítják elő. Eredményeik leírása alapot szolgáltat a szakirodalomra támaszkodó későbbi munkák megjelenéséhez, mint amilyen a jelen könyv is, amelynek fő célja, hogy a kutatásokból kikristályosodó következtetéseket egy újabb információs csatornán keresztül eljuttassa a szélesebb olvasóközösséghez - elsősorban a kutyával bármilyen módon kapcsolatban lévő érdeklődőkhöz -, annak érdekében, hogy ember és kutya a jövőben még jobban megérthessék egymást.

Dr. Jakab Ferenc
állatorvos

Bevezetés

Nekem világeletemben szükségem volt a kutyára, amely a komor, idegen városokban mögöttem bandukolt, és létezésének tényében erős támaszt találtam, ugyanúgy, mint ahogy olykor támaszt találunk valami gyerekkori emlékből, a hazai erdők sűrű rengetegének képében, mint ahogy az ember támaszt keres valamiben, ami filmek gyorsaságával pergő életében azt tanúsítja, hogy még az, aki volt: önmaga. És alig van valami a világon, ami olyan világosan, olyan megnyugtatóan biztosítana erről, mint kutyám hűsége.

Konrad Lorenz

A farkasostól napjaink kutyáig vezető evolúciós és tenyésztési folyamatok a kutyafajták nagy változatosságát hozták létre. Ebeink első látásra annyira különbözőek, hogy egy idegen bolygóról jött ember más-más fajhoz tartozó lényeknek nézhetné őket, a mai modern környezetük pedig jelentősen különbözik a farkas és az ősi kutyafajták természetes élőhelyétől.

A számos fajta és a különböző egyedek szétszórtan, változatos szociális csoportviszonyok és a legkülönbözőbb életkörülmények között élnek a Földön. Úgy tűnhet, nem könnyű összehasonlítani a farkas életmódjához közel álló sarki szánhúzó kutya és a nagyvárosi toronyházban dédelgetett öleb pszichológiáját. Mégis, amint látni fogjuk, az említett környezeti szélsőségek, a fajon belüli genetikai változatosság és fenotípusos polimorfizmus ellenére, a kutyák viselkedésében, lélektanában sok alapvetően közös vonás van: még ma is nagyon hasonlóan viselkednek őseikhez, és csak a faj fejlődéstörténetének figyelembevételével érthetjük meg az ettől eltérő viselkedési megnyilvánulásokat.

A kutya fejlődése a háziásítás óta összekapcsolódott és párhuzamosan halad az emberével. Ha a kutya jóval rövidebb életkorát nézzük, könnyen belátható, hogy a gyorsan váltakozó kutyagenerációk fejlődése lehetővé tette az ember szociális igényeihez való látványos alkalmazkodást. Az ember mellett és a tőle tanult viselkedésformák a kutyák kultúrájának részévé váltak, egyes magatartásformák pedig - az emberi társasághoz idomult evolúciós folyamatok eredményeként - bekerültek a kutya genetikailag meghatározott tulajdonságai közé. A szelektív tenyésztés során a különböző kutyafajták különféle antropomorfikus (emberszerű) tulajdonságokat öltöttek magukra, így minden embertípus megtalálhatja a hozzá legközelebb álló, a neki legjobban tetsző kutyát. Az antropomorfizmus, átvitt értelemben, a kutya viselkedésében, lelkületében is bekövetkezett: számos jellegzetesen emberi pszichikai tulajdonságot fedezhetünk fel kutyáinkban. Azt is mondhatnánk, hogy a kutya lelke olyan, mintha a farkas, a gyermek és a felnőtt ember lelkének egyvelegéből gyúrták volna.

Az összes állat közül kétségkívül a kutya a legsikeresebb az emberrel való társas kapcsolatok kialakításában. Sokkal könnyebben alkalmazkodik hozzánk, mint például a majmok, amelyek pedig fejlődéstanilag jóval közelebb állnak fajunkhoz. A kutyafélék fejlett szociális érzéke, amely a farkasba tömörült életmód velejárója, már a kezdetektől meghatározta az ember és a kutya kapcsolatát. Önmagában persze ez nem lenne elég, hiszen nagyon sok fejlett, társas életmódot folytató állat van, amely mégsem lett az ember társa, vagy legalábbis nem önszántából vált azzá. A majom, fejlettebb értelmi képességeinek köszönhetően, a legtöbb állatpszichológiai

kísérletben megelőzi a kutyát. Mégis, ha például egy éhes majomgyermektől el akarjuk venni az enivalóját, akkor vérre menően harcol érte, míg az embergyermektől el lehet kérni, a kutyától el lehet venni az enivalót akkor is, ha éhes. A táplálékmegosztás, mint a magasrendű szociális viselkedés legfontosabb formája, már a farkasoknál is jelen van.

A viszonylag nagy agytérfogattal rendelkező farkas a legintelligensebb ragadozó. Ez a képessége a kivételes társas együttműködés eredményeképpen alakult ki és ennek köszönhetően leszármazottja, a kutya, amely még értelmesebb, egyedülállóan jól tud együttműködni az emberrel is. A farkas és a kutya közötti hasonlóságok tehát emberi szempontból a kutya előnyére válnak. De nem szabad megfeledkezni a köztük lévő különbségekről sem: a kutya nem szelíd farkas! Amíg például a farkas szociális kötődése a fajtársakhoz kölyökkorában egy életre kialakul, addig a kutya felnőtt korában is képes újabb kötődést kialakítani, például amikor gazdaváltásra kerül sor. Ez az emberi társadalomhoz való alkalmazkodás egyik nagyon fontos tényezője. A kutya emberhez való kötődésének nem csak szociális, hanem genetikai alapjai is vannak, ez a vonzódás tehát veleszületett, és - kísérletekben kimutatták - erősebb még a fajtársakhoz való vonzódásnál is.

A kutya egyénisége fajtánként és egyedenként igen változatos, az emberi lélekbe való lenyűgöző beleérzőképessége pedig páratlan az állatvilágban. Rossz emberi tulajdonságai - mint a közismert irigység - mosolyt fakasztanak az arcunkon, jó tulajdonságai pedig - amelyeknek felsorolására nem mernék vállalkozni, hiszen biztosan kimaradna valami - boldoggá tesznek bennünket, sokszor oly módon, hogy ezt észre sem vesszük. Csak azt látjuk, hogy az egyedülálló emberek nincsenek egyedül, a gyermektelen családok már nem szomorkodnak annyira, a civilizációs ártalmak ke19 vésbé tudják kikezdeni az emberek egészségét, ha kutyát tartanak - és még sok más.

Természetes ösztöneink és józan gondolkodásunk segít a kutyanevelésben és a legtöbb embernek ez nem is okoz különösebb gondot. A manapság divatos, médiabeli siker- és botránytörténetek azonban a kutyát gyakran eltúlzottan ruházzák fel emberi kvalitásokkal, vagy ellenkezőleg, negatív „vadállati” tulajdonságokkal, így az embernek nehéz dolga van, ha először próbálkozik a kutyatartás érzelmi kalandjával színesebbé tenni az életét. Az újdonsült kutyatulajdonost kellemetlen csalódás érheti, ha többet vár kedvencétől, mint amire az (kutya mivoltából adódóan) képes, de kellemes közös élményekben lehet része, ha hagyja és segíti kibontakozni az állat képességeit, egyéniségét.

A kutya olyannak fogad el minket, amilyenek vagyunk. Nem bírál, nem kritizál, „csak” feltétel nélkül szeret, ha engedjük neki. Talán ez sikerének legnagyobb titka. Viszonzásképpen, kötelességünk igényeinek messzemenő figyelembevételével gondozni, megérteni őt. Kutyánk viselkedésének megértésében, pszichikai szükségleteinek megismerésében kíván segítséget nyújtani ez a könyv.

Dr. Jakab Ferenc
állatorvos

1. A KUTYA SZOCIÁLIS FEJLŐDÉSE

A szocializáció (társadalmi beilleszkedés) az a tanulási folyamat, amelynek során az egyed a fajra jellemző veleszületett viselkedési mechanizmusait a fajtársaival és általában az élő környezetével való kapcsolatában alkalmazza, miközben megtapasztal, utánoz, elsajátít újabb viselkedésmintákat is. Végső soron az állatok között végbemenő bármely interakció nem más, mint szociális viselkedés.

A szociális fejlődésnek a következőkben felsorolt, egyedfejlődési periódusokra osztott jellegzetességei nem mereven váltakoznak, az egyes viselkedési formák a különböző életszakaszokban folyamatosan jelennek meg, tűnnek el, illetve mennek át egymásba, vagy különböző fejlődési szinteken párhuzamosan mennek végbe, miközben egymást átfedik és/vagy befolyásolják, egyesek (pl. a szocializáció) több periódust is átfednek. A különböző kutyafajták között is különbségek vannak a fejlődési szakaszok időtartamában.

„Az egyedfejlődésre úgy kell tekinteni, mint egy epigenetikus folyamatra, mely során egy szervezet genetikai potenciálja egy adott környezetben feltárul. Egy fejlődő kutya nem pusztán passzívan érzékeli a környezeti hatásokat; a viselkedés olyan módon szerveződik, hogy az egyedfejlődés során „elvárja” bizonyos típusú ingerek megjelenését” (Miklósi)

1.1. Méhen belüli életszakasz

Mivel a magzat fejlődése során először a kezdeti központi idegrendszer alakul ki, amelyből az agy és a gerincvelő formálódik, a kiskutya idegrendszerét már a méhen belüli (intrauterin) életszakaszban érhetik olyan - az anyai testből vagy a külső környezetből származó - ingerek (légző és testmozgások, nyomások, stb.) amelyek meghatározzák későbbi viselkedését. A kölyök központi idegrendszere már a méhen belül elraktározhat a külső környezetből származó információkat.

A kellően fejlett magzat már az anyaméhben hall. Továbbá, érzékelheti az anya ijedségét, örömet és egyéb érzéseit, és nem kizárt, hogy „összefüggésbe tudja hozni” az őt érő külső környezeti ingerekkel (erős hangok, rezgések stb.). Az anyát érő pszichikai stressz az egész szervezet működését érinti és ez a magzatokra is kihat, megváltozik például azok szívritmusa és motorikus tevékenysége. Mivel a stresszmechanizmusok aktivitása az utódokban megnövekszik, előfordulhat, hogy a vemhesség során stressznek kitett nőtények kölykei érzelmileg érzékenyebbek, reaktívabbak és féltősebbek lesznek.

A kölyök előnyben részesíthetik azt a táplálékot, amelyet anyjuk a vemhesség alatt fogyaszt*.

* Embereknél statisztikailag kimutatható, hogy az utód hajlamosabb hódolni bizonyos káros szenvedélyeknek (dohányzás, alkoholfogyasztás stb.) ha az anya a terhesség alatt rendszeresen ilyesmivel is élt.

„A szuka mintegy két héttel az ellés előtt már egészen jól érzékeli a kölyök mozgását és felveszi velük a szellemi kapcsolatot” (Becvar)

1.2. Újszülöttkor – a kötődés és a szocializáció csírái (első érzékeny periódus*; 0 - 12 nap)

* Érzékeny periódusnak nevezzük azt az életszakaszt, amelyben a szervezet érzékeny egy bizonyos magatartás azonnali vagy későbbi megjelenését előidéző vagy módosító külső ingerekre. Ez az érzékenység jelentkezhet

valamilyen tanulóképesség megnyilvánulásában, mint például a bevéődés, de a periódus döntő tényezői szociális ingerek is lehetnek. A régebbi szakirodalomban a *kritikus periódus* kifejezés volt használatos ezen életszakaszok jellemzésére, ami tipikusan emberi megközelítés eredménye, hiszen a kutya természetesen semmilyen „kritikus” dolgot nem érez önmagával kapcsolatban. Mindazonáltal a kritikus szó használata továbbra is indokolt akkor, amikor ezen periódusok fontosságára utalunk a kutya egészséges szociális fejlődésében.

„A világ ... az új jövevény számára egyet jelent a hideggel és a védtelenséggel. A születés élménye az éppen világra jött élet számára biztosan sokkot jelent ...” (Becvar)

Az újszülött kiskutya számára új világ nyílik meg. Miközben önálló légzése aktiválódik, eddig ismeretlen ingerek tömegével kerül kapcsolatba: változó hőmérséklet, testi kontaktus, szagok (a szaglóérzők már az első órákban rohamosan fejlődik, maguk a szagingerek is befolyásolják az érzékelés kialakulását), hangok (bár a zárt hallójáratok miatt korlátozott mértékben de a hallószerv is érzékel ingereket, hiszen a rezgések a szöveteken keresztül is terjednek).

Mivel megszületéskor a magzatok szervezete nagy stressznek van kitéve, szervezetükben stresszhormonok (katekolaminok) termelődnek, amelyek alkalmassá teszik őket arra, hogy átvészeljék a szülőcsatornán való áthaladás nehézségeit, a fizikai fájdalmat és az átmeneti oxigénhiányt. Ez az élettani folyamat egyfajta többlet erőt ad, felélénkíti az újszülötteket. A következményes izgalmi állapotnak, fokozott aktivitásnak jelentős szerepe van az anya és az újszülött között kialakuló kezdeti kötődésben, ugyanis a szuka könnyebben és gyorsabban elfogadja az életképesnek látszó, élénk kölyköket, míg a kimerült, lassú, gyenge mozgásúakat hajlamosabb elhanyagolni.

Az újszülött kölyök maximálisan kiszolgáltatott, élete az anyai (esetleg emberi, pótyanyai) gondoskodástól függ (éppen ez képezi a kötődés biológiai funkcióját). Énközpontú lény, csak a fennmaradását szolgáló veleszületett reflexekkel (és a méhen belüli életből hozott „emlékeivel”) jön világra.

Ezek a reflexek - az első célszerű viselkedési megnyilvánulásait irányító feltétlen reflexek - az emlékeresés- és a szopás reflexe. Az anya és a kölyök között már az első testi kontaktusnál, amikor a szuka nyelvvel megtisztítja a kölyköt, elkezdődik a kötődés méhen kívüli szakasza. Ez a kötődés egy adok-kapok szociális viszony eredménye, amely az első szopással, majd az egyéb tevékenységekkel kibővülve egyre összetettebbé válik.

Az olvasóban felvetődhet a gondolat, hogy ez elég egyoldalú „adokkapok” kapcsolat, hiszen mindent az anya ad, tejet, meleget, gondoskodást.

Viszont az is igaz, hogy kezdetben a kölyök részéről az „adok” éppen a saját jelenlétén keresztül valósul meg, hiszen az anya is folyamatosan keresi a kölyök közelségét, szüksége van gondozási ösztönének kielésére.

Az anya-kölyök kötődés kialakulására az ellés utáni közvetlen pillanatok a legalkalmasabbak, ha ez megtörtént, akkor a szuka jó eséllyel fogja kitartó anyai szeretettel gondozni a kölykeit. Az embernek ezért a normálisan végbemenő ellés folyamatába nem érdemes beavatkozni, csak néha odafigyelni és szükség esetén segítséget nyújtani, vagy állatorvos segítségét kérni.

A kölyöknek az anyához való specifikus kötődése csak az újszülöttkorra jellemző, később, körülbelül két hetes kor után ez fokozatosan csökken, illetve közben megkezdődik a társakhoz való általános kötődés

folyamata

Az anyával (és a testvérekkel) való testi kontaktusnak nagy szociális jelentősége van a kölykök számára, mondhatni ez a kezdetektől fogva meghatározó ebből a szempontból. A test melege, a bőr érintése nagyban hozzájárul az összetartozás érzésének kialakulásához.

Már ebben az időszakban működnek bevésődésszerű (imprinting) folyamatok (elsődleges szocializáció), amelyek később jelentősen befolyásolják a kutya viselkedését. A táplálékpreferencia kialakulása is hasonló mechanizmus útján folytatódik, az anya által fogyasztott tápanyagok információja (íze, szaga) megjelenik az anyatejben, a kiválasztási termékekben és a testszagokban.

Az anya gondoskodása, a testvérek aktív jelenléte (harc az emlőkért, összebújás), az emberi kéz beavatkozása képezi az újszülött kiskutya első szociális „élményeit”.

1.3. Átmeneti időszak (12-21 nap)

Ebben az egyhetes időszakban jelentős anatómiai változások történnek: kinyílnak a szemek és a hallójárat (14 napos korig) ami lehetővé teszi ezen érzékelési funkciók érését. Jelentős fiziológiai folyamatok is végbemennek, megváltozik a szívverés, kimutatható az agyáramok megváltozása is, és működésbe lépnek a magasabbrendű agyfunkciók. Ebben az időszakban azonban a kutya még nem képes a tanulás magasabbrendű formáira. Megjelennek az első kommunikációt szolgáló mozgásmintázatok is (például a farkcsóválás), és mindezzel párhuzamosan fokozatosan csökken az anya és a kölykök közötti specifikus kötődés.

Szociális szempontból az ember teljes mértékben helyettesíteni tudja a fajtársat a kutya számára. Ha ebben a korban anyjától és testvéreitől elszakítják a kiskutyát, akkor az később mindig fajidegenként fog tekinteni a többi kutyára. Ha egy kutya az emberhez, vagy más fajhoz tartozó állatokhoz szocializálódik, ezeket is fajtársainak tekintheti. Az antropomorfizmus analógiájára ezt a jelenséget *zoomorfizmus*nak nevezzük.

1.4. Kiskölyökkor – az úgynevezett szocializációs szakasz kezdete (második érzékeny periódus; 3-8 hét)

A kutyakölyök a harmadik hét végétől már jóval fogékonyabb a társas kontaktusra. Ezt a fiziológiai változások és az anatómiai fejlődés teszi lehetővé: gyorsan fejlődik a hallási funkció (amely 4-5 hetes korban már érettnek mondható), és a látási képesség is, a testi fejlődés pedig alapja a mozgás tökéletesedésének (a szociális interakciókban a fizikai képességeknek és a helyváltoztatásnak is fontos szerepe van).

Ebben az időszakban jelentősen nő az általános fogékonyság, intenzívebbé válik a feltételes reakciók kialakulása (tanulás), fokozatosan fejlődik az asszociációs tanulási képesség és az ehhez köthető (másodlagos) szocializáció. Ez utóbbi hozzájárul a fajtársakhoz való visszafordíthatatlan kötődéshez. Következésképpen az emberhez szoktatás érdekében a kölyköt (legkésőbb hat hetes kora után) fontos kézbe venni.

A társakhoz (fajtársak, emberek) való kötődés ekkor még általános jellegű, nem az egyes egyedek irányában történik. Ilyenkor a kiskutyákat más állatokhoz is könnyen lehet szocializálni (macska, nyúl, stb.), ami arra enged következtetni, hogy a fajtársfelismerés kialakulásában a genetikai

adottságoknak igen csekély a befolyása, viszont annál fontosabb szerepet kap a tapasztalati úton és az asszociációs tanulással megvalósuló szocializáció. A szociális kapcsolatok kialakulása is tapasztalatfüggő.

A 3-7 hetes kölyök környezetének az anya még mindig fontos szociális komponense. És bármily meglepő, nem elsősorban azért mert táplálja a kölyköt. Sokkal lényegesebb az anya *jelenléte*, az, hogy, meleg, szőrös, mozog stb. Erre a tényre az amerikai Harlow-ék majmokon végzett, ún. deprivációs kísérletei szolgáltatták a leglátványosabb, az emberi viselkedés szempontjából is tanulságos bizonyítékot. Az egyik kísérletben születés után a kismajmokat elválasztották anyjuktól és egy elkülönített kamrában nevelték fel, amelyben egy „pótanyát” helyeztek el. A műanya figura lehetett egyszerű drótváz, amelynek majomszerű feje volt, vagy a majmokra jobban hasonlító, puha anyagból készült pótanya. Mindkét makettet ki lehetett egészíteni mesterséges emlőkkel, amelyekből az állat tejet szophatott. A kísérlet során megfigyelhető volt, hogy a kismajmok sokkal több időt töltöttek a szövetanyán, mint a csupasz drótmaketten, még akkor is, ha tejet kizárólag a drótanya adott.

Más kísérletekben kiskutyákat áramütés ért („büntetés”), amikor egy szukafantomhoz közeledtek. Látszólag paradox módon ezek a kölykök erősebben kötődtek az „anyához”, mint azok, amelyeket hasonló körülmények között tartottak, de nem kaptak áramütést. Ebből adódott a következtetés, hogy egyrészt az anya jelenléte a kölykökben enyhíti, fékezi a fájdalom érzelmi hatását, másrészt, az áramütés okozta trauma még inkább arra készítette a kiskutyákat, hogy az „anyához” meneküljenek, ahhoz a tárgyhoz, amelyikhez kötődtek. A negatív érzelmi hatás tehát, bár asszociálódott az anyához való közeledéshez, mégis a kötődés megerősödését eredményezte. A való élet megfelelő mennyiségű félelemkeltő ingert biztosít az állatoknak, amelyek mind az anyához (gazdához, párhoz, falkatársakhoz stb.) való kötődést, érzelmi függőséget mélyítik.

A második legfontosabb környezeti tényező az azonos korú fajtársakkal folytatott *szociális kölcsönhatás*. Az előző majomkísérletet úgy is elvégezték, hogy a kismajmokat teljesen elkülönítve nevelték fel, a kamrában még az élettelen környezeti hatások is minimálisak voltak. Ez a szélsőséges szociális izoláció a legsúlyosabb károsodásokat okozta a felnőtt állatok viselkedésében. Ezek roppant agresszívvé váltak, és ha felnőttkorukban szociális csoportba kerültek, képtelenek voltak beilleszkedni. Agresszivitásuk a hímeket még a párosodásra is alkalmatlanná tette, hím és nőstény között nem alakulhatott ki a párosodáshoz szükséges szociális összhang. A nőstények, ha párosodtak is, nem tudták felnevelni kölykeiket, születésük után rendszerint megölték vagy egyszerűen eldobták őket. Hasonló kísérletekkel azt is bizonyítani lehetett, hogy a fajtársakkal való kapcsolat, *játék* hiányát még az anya sem tudja pótolni.

A kutya szociális deprivációjának hatását Fuller vizsgálta. A kölyköket életük első néhány hónapjában ugyanúgy elkülönítették anyjuktól, társaiktól és az embertől, mint a majmokat. Azután állatpszichológiai kísérletekkel vizsgálták a depriváció hatását, így különböző tanulási feladatokon, nyílt tér berendezésben stb. A teljesen izolált állatok el sem indultak a nyílt térben és alig mutattak valamiféle aktivitást a többi tesztben a normálisan nevelt állatokhoz képest.

A korai tapasztalatok nem csak a kutyák lelki egészsége miatt, hanem a

tanulékonyág szempontjából is fontosak. Hogyha még az alomban lévő 6-8 hetes kiskutyákkal már az emberek is rendszeresen foglalkoznak, ez nemcsak a szocializációra van jó hatással, hanem megalapozhatja a kutyák későbbi jó képezhetőségét is.

A kiskutyák már a szopós időszak második felében elkezdnek egymással játszani és megkülönböztethető tónusú hangokat is hallatnak (játékos vagy mérges morgás, ugatás stb.). Birkózás vagy táplálkozás közben gyakran mérgesen morogva védekező pózt vesznek fel és egymásra támadnak (a harcias fajták fájdalmat is okozhatnak, de ezek se sebzik meg egymást). Ez a viselkedés a védekező reflexek kialakulására utal, illetve előre vetíti a hatalmi rangsor kialakulását. Félénkebb kölyköknél a védekezés passzívabb formában jelentkezik, ők a hátukra fekszenek, vagy ha idegen emberek, állatok jobban megközelítik őket, vizelnek, vonítanak. A három-négy hetes kiskutyák a gazdájukat is felismerik, farkukat csóválva, örömmel közelednek hozzá ha meglátják, és ha az lehajol megsimogatni őket, megnyalják a kezét, esetleg az arcát. Ez lehet táplálékkérő viselkedés, de ugyanakkor egy szociális aktus is, a közeledés, az emberrel való kapcsolatteremtés egyik formája.

Az ember különleges helyet foglal el a kutyák kötődési folyamatában. Megfigyelték - és a stresszhormonok szintjének vizsgálatával igazolták -, hogy bizonyos helyzetekben az ember jelenléte sokkal hatékonyabb stresszcsökkentőnek bizonyult a kiskutyák számára, mint a saját anyjuk közelsége.

Az ellentétes ivarú testvérekkel való kapcsolat meghatározza a későbbi szexuális viselkedést. Öt-hathetes kortól már megfigyelhetők a szexuális magatartás kezdeti, játékos megnyilvánulásai is, jellegzetes beállások, megragadások, rámászások formájában, de ezek többnyire keverednek a játékos harc elemeivel.

A szoptatási időszak vége felé (6.-7. hét), amikor az anya teje kezd elapadni, megtörténik a fokozatos leválasztás és megjelenik az élelemkérő nyalogatás: az éhes kiskutya nagyon hajlamos pofán nyalni az anyját, amelyik ennek hatására táplálékot öklendez vissza neki (így van ez a természetben a kutyaféléknél, de ezt a jelenséget ritkán látni a házi kutyánál, mivel az ember biztosítja a kölykök táplálékát). Az éhes kutya az ember kezét, arcát is hasonlóképpen nyalogathatja.

A testi-lelki fejlődés során ez az érzékeny periódus is - genetikai tényezők befolyására - a végéhez ér és ezzel egyidejűleg a környezeti hatások jelentősége fokozatosan csökken. A majomkísérletekben az izoláció alig okozott károsodást, ha az állatot valamivel idősebb korában fosztották meg az anyjától.

Az anyai gondoskodás folyamatában a természetes sorrend iránya a szoros kötődéstől a fokozatos szabadság biztosítása (néha kikényszerítése - lásd szülői elválasztási agresszió) felé mutat.

1.5. Kölyökkor - a szocializációs szakasz folytatása (harmadik érzékeny periódus; 8-12 hét)

A kiskutya 7 - 12 hetes korban tanulja meg legintenzívebben a társadalmi együttélés szabályait (11 hetes korban már megjelenik a szociális rangsor), a fajtársakkal és az emberrel való helyes viselkedést (pl. a fájdalmat és sérülést nem okozó gátolt harapást). Általában ez az az életszakasz, amikor

az anyján és a testvérein kívül már másik kutyákkal is találkozik, és ebben az életkorban a legfogékonyabb az emberrel való szociális viszonyok kialakítására is. A fajtársfelismerés és az általános kötődés után ekkorra már képes lesz személyes kötődést is kialakítani.

A kutya egyedfejlődésének és szocializációjának periódusokra való felosztása nagy segítséget jelentett ezen folyamatok megértésében és a jelenségeket kifejező fogalmak megalkotásában, így lehetővé vált az információ továbbadása a megfigyelő és kísérletező tudósoktól, a kutyákkal foglalkozó sok szakterület képviselőin keresztül a laikus gazdáig. Azonban ezek a szakaszok elsősorban didaktikusak, a valóságban gyakran eltérnek az átlagtól, hiszen az életfolyamatokat befolyásoló genetikai és környezeti tényezők változatosak. A kategorizálás „mellékhatásaként” széles körben elterjedt az a felfogás, hogy a kölyökkutyák új gazdához kerülésének optimális időszaka a 7-8 hetes kor. Azonban, túl azon, hogy egyes fajták később érnek, általában tekintettel kell lenni arra is, hogy minimálisan 8 hetes korig (esetenként akár tovább is) még nagyon fontos a kiskutyáknak az anyjukkal és az alomtársaikkal való együttlét, az elválasztást tehát nem érdemes siettetni, különösen nem akkor, ha az elválasztás után az új gazda és a kutya közötti gyakori kontaktus nem biztosított.

A 7-12 hetes életkorra még érvényes az érzékeny periódus megnevezés, abból a szempontból, hogy ilyenkor a kölyköknek egyaránt fontos a fajtársakkal és az emberrel való szociális kontaktus is. Ezért optimális esetben az emberek (esetleg a jövőbeli gazdák) már az elválasztás előtt foglalkoznak a kiskutyákkal, így az elválasztási kor néhány héttel kitolható. Sajnos nem ritka gyakorlat a hathetes korban történő, minden átmenet nélküli elválasztás, ez úgy etológiai mint állatorvosi szempontból távol áll az ideálistól.

Ha ebben az időszakban hiányzik a kölyök életéből a kutya-kutya kapcsolat, akkor csak az emberekkel való együttlét szabályait tanulja meg.

Ha a periódus alatt csak egyetlenegy ember foglalkozik vele, nagyobb valószínűséggel

lesz „egygazdás” kutya, ha viszont sokan veszik kézbe, dédelgetik, akkor nem egy emberhez, hanem általában az emberekhez szocializálódik és mindenkivel barátságos lesz, később könnyebben kötődik akár több új gazdához is.

Ami a kötődést illeti, nincs arra bizonyíték, hogy ebben a periódusban a kutyák csak *egyetlen* emberhez képesek kötődni. Az emberhez való szocializálódás általános, az emberhez mint fajhoz köthető. Ha a korai szocializációs időszakban a kiskutyák kapcsolatba kerülnek különféle emberekkel, akkor később más emberekhez is könnyen szocializálódnak. Személyes kötődés létrejöhet a felnőtt kutyában is, de csak akkor, ha a korai, emberhez való szocializáció végbement. A későbbi kapcsolatot, a személyes kötődés erőssége jórészt annak a kapcsolatnak a minőségétől függ majd. Míg egy jó minőségű használati tárgy megvásárlása garancia arra, hogy a tulajdonosának örömet okoz, addig a megvásárolt vagy örökbe fogadott kutya "minőségét" egyrészt a hozzáértő és lelkiismeretes tenyésztő, másrészt maga a gazda alakítja.

A szocializáció szempontjából legérzékenyebbnek tartott időszak végéig (12 hetes korig), a kutyák nem alakítanak ki *személyes* kötődést sem az emberekkel, sem másik kutyákkal. Ez nem azt jelenti, hogy nem mutatnak

vonzódást egy vagy több személy vagy kutya irányában, ez a preferencia azonban nem meríti ki a személyes kötődés kritériumait (lásd: Kötődés c. fejezet).

1.6. A kölykök szociális játéka

A kutya és általában az állatok játékos magatartása az etológia egyik legérdekesebb területe. A játékos magatartás elsősorban (de nem kizárólag) a kölykökre jellemző. Egyesek szerint a játék nem egyéb, mint a fiatal állatok energiatúlfűlésének levezetése, mások azt állítják, hogy a kölykök a játék során gyakoroltatják, megerősítik a később használatos izmokat. A népszerű gyakorláselmélet szerint a játék során az állat a felnőttkorában szükséges tevékenységeket, mozdulatokat „gyakorolja”, fejleszti izmait, idegrendszerét stb. Ez ellen szólnak viszont azok a kísérletek, amelyekben kimutatták, hogy a fiatalkori játékos magatartás és a felnőttkori prédaszerző viselkedés között semmiféle összefüggés nincs. Az elméletet mégis támogatja az a tény, hogy a *szociális játék* esetében sikerült kimutatni annak biológiai hasznát: a kölykök játék közben sajátítanak el különböző társas viselkedésformákat, a játék során szerzett jutalmak vagy büntetések megtanítják őket a fajtársakkal való egészséges szociális magatartásra. Így tanulják meg például a lágy, *gátolt harapás* technikáját is.

Ennek az ideje a harmadik és negyedik élethónap között van. Ha ebben az időszakban a kutya hasonló korú kölykökkel, a gazdájával, esetleg az anyjával játszhat, megtanulja, mekkora az a fájdalmi küszöb, amit a játszótárs megtorlás nélkül elvisel. Az ilyen kutya idősebb korában még a leghevesebb játékban sem fog gorombán viselkedni, partnerének fájdalmat okozni. De ha a kölyök a kritikus időszakban egyedül nő fel, vagy ha keveset, esetleg egyáltalán nem játszanak vele, nem tanulja meg a gátolt harapást, s élete végéig goromba, társainak és az embernek veszélyes sérülést okozó állat marad (ezért helyes, ha a kutyatartó a kiskutyával kesztyű nélkül játszik és az állat túlságosan erős harapását egy-egy legyintéssel és/vagy a játék abbahagyásával megbünteti).

A játék hozzájárul a szociális kapcsolatok harmonikus kialakulásához és a kötődés megszilárdulásához is.

A játékra való felhívás egyes viselkedéselemei (például amikor a kezdeményező kiskutya a másik pofája felé bökö az orrával, anélkül, hogy azt megérintené, vagy gyors pofozó mozdulatot tesz a másik felé, meghajlás, stb.) már 3 hetes kor után megfigyelhető. A játékra való felhívás kutyák esetében ugatással is történhet (ellentétben a farkasokkal, amelyeknél az ugatás általában az ellenséges hangulat jelzésére szolgál).

A játék gyakran olyan interakciókból áll, amelyek egyértelműen funkcionális viselkedés (pl. harc) elemeit, vagy akár végkifejletét imitálják. A játékos harc, ha nem is tudatosan, de egyfajta *szerepjáték* a kutya részéről.

„Én vagyok a mérges, erős nagy kutya és vigyázz, mert legyőzlek téged!” – közlik a dominanciára hajlamos kiskutyák játékos harci mimikái, mozgásmintái a játszótárral. Hasonló szerepjátékok felnőtt kutyák játékában is megfigyelhetők. A szerepjáték során az állat mintha egy másik világba lépne be, amelynek a valóságostól eltérő szabályai vannak, és ebben a világban kockázat nélkül kipróbálhat olyan dolgokat, amelyek a valóságban veszéllyel vagy büntetéssel járnának. A kutya játékos akcióival alkalmazkodik ezen képzeletbeli világ sajátos morális normáihoz, és mindezt

örömmel teszi, mert közben - a megváltozott szociális interakciók során - jól érzi magát.

A játék segít a szociális készségek megnyilvánulásában és javításában, hiszen gyakorlásra van szükség például a hatékony udvarlás (a kölykök játéka több szexuális elemet is tartalmaz), az agresszív vagy a békítő viselkedés fejlesztéséhez, miközben megvalósul a legapróbb testi kommunikációs jelzések kölcsönös megértésének folyamata is. Másrészt, az agresszió például a játéknak köszönhetően gyakran elkerülhető, hiszen a játék hozzájárul a szociális rangsor kialakulásához is.

„A játék arra is felkészíti az állatot, hogy szokatlan helyzetekkel - például csúszós felületeken való egyensúlyozással - küzdjön meg. A játékok valójában gyakran tartalmaznak valamilyen fogyatékoságot jelentő elemet, például ügyetlen testhelyzetet, amelynek következtében az állat különösen könnyen eleshet, vagy amely szokatlan mozgást követel meg tőle.”

(Per Jenesen)

Összegezve, a legvalószínűbb, hogy a játék arra való, hogy a fiatal egyed az általa létrehozható viselkedési formákat mintegy kipróbálja, összehangolja,

kombinálja. A játék afféle mentális daraboló és összerakó mechanizmusnak tekinthető, amely összekapcsolja a fejlődő szervezet bizonyos öröklött viselkedési formáit a tanulás útján elsajátított viselkedési formák részeivel, és kipróbálja, hogy azok együtt miképpen „működnek”. A viselkedéselemek sokszoros kombinációinak kipróbálása eredményeképpen a felnőtt állat viselkedési készsége, általános viselkedési formakészlete igen gazdaggá és képlékennyé válik. Az állat így nemcsak az öröklött viselkedési formákat és azokat használja, amelyeket alkalma volt megtanulni, hanem ezek kombinációit is.

A játék fontos eleme a kiskutya szociális beilleszkedésnek úgy a fajtársak mint az emberek közé, de nyilvánvalóan nem az egyetlen tényező amely a szocializáció megvalósulásban közrejátszik. Következésképpen nem elengedhetetlenül szükséges eleme a szocializációnak, ez játék nélküli kapcsolatok útján is megvalósulhat. A szociális játék hozzájárul a hierarchia békés kialakulásához is, így később sok összetűzés elkerülhető. A kiskutyák sokkal többet játszanak egymással, mint a farkaskölykök; mindazonáltal az utóbbiaknál is kialakul egyfajta családi hierarchia, amelynek köszönhetően felnőtt korban elkerülhetőek a falkán belüli csatározások, vagy legalábbis azok legnagyobb része.

A szociális játék nem utolsó sorban minden valószínűség szerint egy jelentős örömforrás is, amelyet veleszületett készletének (drive) befolyásolnak.

Ha nincs rá lehetősége, a kutya egyedül is próbál játékot találni, de érdekes módon az önálló játékot is szívesebben gyakorolja például a gazda jelenlétében és nem akkor, amikor teljesen egyedül van. Önálló játék követheti a sikertelen játékokra való felhívást is.

A kölykök játékmódja (az érzékszervi ingerelhetőséggel, a figyelmességgel, az aktivitással stb. együtt) alkalmas a későbbi intelligencia előrejelzésére is.

1.7. Serdülőkor – negyedik érzékeny életszakasz (12 hét – 6 hónap vagy tovább)

Ebben az időszakban a testvérek vagy a hasonló korú fajtársak között

(amennyiben még együtt vannak) megszilárdul a *rangsor*.

A kutya egyre *kíváncsibb* lesz, minden új dolgot megszagol, minden érdeklődik ami a környezetében történik. A kíváncsiság nem más, mint egy veleszületett, ún. *alkalmassági készlet*, amely *fürkésző viselkedés*ben nyilvánul meg, és arra irányul, hogy az állat minél jobban megismerje a környezetét, miközben az agyát is „dolgoztatja”, fejleszti. Már a kiskölyök korban elkezdődik azoknak az ingereknek a keresése, amelyekre az anyával való méhen belüli kapcsolat során felkészült (pl. táplálékpreferencia), ez pedig ebben az időszakban maximálisan kiteljesedik.

A kíváncsiság nem egy túl erős ösztön, tekintve, hogy viszonylag könnyen befolyásolható (elnyomható, vagy felerősíthető) külső környezeti tényezők. Az elkészülő kiskutyák, ha sorozatos büntetésben részesülnek, hamar elmegy a kedvük a felfedezéstől, bátortalanokká, félénkké válhatnak. Ha viszont mindig új, kellemes élményeket szereznek, akkor egyre nagyobb kedvvel folytatják a környezet felfedezését.

A fürkésző viselkedés szorosan összefügg a játékosággal is. A kíváncsi kutya cselekedeteit az az ösztön irányítja, hogy megtanuljon valami újat. Az egyéb ösztönök ilyenkor többnyire háttérbe szorúlnak, mert a „mi ez?” reflex érvényesülésekor fokozódik az új ingerek felvételére való érzékenység (ezek az új ingerek kiváltói is lehetnek a tájékozódási reakciónak).

Ilyenkor a kutya új információt maximálisan és szelektíven fogadja be, mivel egyidejűleg gátlás alá kerülnek az egyéb cselekvések, hatástalanok lesznek az ezekkel kapcsolatos ingerek.

A fürkészéssel párhuzamosan megfigyelhető az óvatossági reflex kialakulása is, kezdetben főleg félénkség formájában. Feltételezik, hogy az elkerülési viselkedés megjelenése nagyjából egybeesik az érzékeny periódus végével, mivel a félénkség egyfajta korlátot szab az újabb tapasztalatok szerzésének. Hibás, vagy a szocializációs időszak után elkezdett nevelés következtében az óvatossági reflex *gyávaságba* is átmehet (*kennelbetegség*).

Három-négy hónapos kortól a kutya ragadozó ösztöne is megnyilvánul, minden mozgó tárgyat, futó állatot üldözőbe vesz, szívesen fut az eldobott tárgyak után.

A harcias viselkedés is kezd hasonlítani a felnőtt kutyáéra, megjelennek a „magamutogató” és a behódoló pozitúrák, a „saját tulajdon” (különböző tárgyak, gazda) védelme és a területvédő viselkedés.

Mivel a domesztikáció alkalmassá tette a kutyát arra, hogy a korai szocializációs periódus erre az időszakra is kitolódjon, a kutya serdülőkora is alkalmas az emberrel való kapcsolatteremtésre, de messze nem éri utol az előző életszakaszok jelentőségét (tulajdonképpen azokra illik legjobban a kritikus szó), ekkor már nagyon nehéz, esetenként lehetetlen „behozni” vagy korrigálni a korábbi szociális depriváció hatásait, a nevelési vagy tanítási mulasztásokat, hibákat.

Azonban ez az életszakasz is kritikus lehet abból a szempontból, hogy a kutyák általában ilyenkor már az új gazdájuknál vannak és a dolgozó családokban sokáig egyedül maradnak otthon. Ezért, főleg a városi kutyák esetében, nagyon fontos a hétvégekénti vagy egyéb szabad idős közös tevékenység, foglalkozás, játék, kutyaiskola, stb.

1.8. Ivarérés, maturáció

A nemi érés időszakában (8-9 hónapos kortól) az igen bonyolult élettani, hormonális változások mellett kialakulnak a kutya alapvető vonásai, jelleme (karaktere). Felhagy kölyökszokásaival, kevesebbet játszik, a szexuális érés következtében pedig magabiztosabbá, néha kötekedővé és barátságatlanná válik. A kanokban, de gyakran a szukákban is, az arra hajlamosabb egyedeknél, megerősödhet az *agresszivitás*.

A maturáció az az érési folyamat, melynek során a kutya szervezete eléri a felnőtt állapotot. A felnőtt kutyára jellemző viselkedésmintázatok megjelenése szempontjából nagyon lényeges, hogy az idegrendszer, az egyes szervek elérték-e már azt a maturációs fokozatot, amely a szóban forgó viselkedésformák megjelenését egyáltalán lehetővé teszi. Hím kölyökkutyák például csak ivarérés után emelik fel a lábukat vizelés közben (9 hónapos koruk körül). Ezt a jellegzetes mozdulatot a normálisnál sokkal korábban is ki lehet váltani hím nemi hormon (tesztoszteron) alkalmazásával, ami azt bizonyítja, hogy természetes körülmények között csak a herék megfelelő fejlettsége esetén van lehetőség a genetikailag kódolt mozgási séma megjelenésére. A vizelés közben a lábát felemelő kant már a többi kutyák is felnőttnek tekintik, az erősebb felnőtt kanoktól védelmező „kölyök státusz” megszűnik. Szukáknál az ivarérést az első tüzelés jelzi (8-12 hónapos korban).

Az egyes szervek és az egész szervezet maturációja mellett megfigyelhető, hogy maguk a viselkedési sémák is valamiféle érésen mennek keresztül. Eleinte a mozgások nem tökéletesek, nem koordináltak eléggé, csak később, „gyakorlás” útján alakul ki végleges formájuk. A kutya, bár jóval korábban ivarérett, csak később, körülbelül két éves kora után tekinthető minden szempontból felnőttnek, ekkorra stabilizálódik a felnőtt viselkedésformák teljes skálája.

A teljes nyomtatott könyv (méret: B5, 265 oldal, kemény táblás) megrendelhető:

Dr. Jakab Ferenc

Fehér Agyar Állatorvosi Rendelő

7100 Szekszárd, Rákóczi u. 92.

Tel.: 00 36 30/ 937 19 06

Honlap: www.feheregyar.hu

E-mail: drjakabf@tolna.net

Ára: 3500 Ft. + postaköltség